

Ըրգոյ հրատարակիչ.

Համառօտ գրովս կը ծանուցանեմ ձեր յարգու-
թեանը, որ անցեալ ուրբաթ օրը ազգային Ղեմա-
րանին մէջ ընկերութեան ընդհանուր ժողովը ե-
ղաւ, ուսումնասիրելով Պատուեցիին հրաժարականը
տալանդն ապաւանդաւ, ուստի հրահանգեց գտնուող
Պ. Գալուստ տէր Պօղոսեանը տեսնելով անոնց
ազգասիրական անխնայ աշխատութիւնը, յօրինե-
լէ ձառօրէն բանախօսութիւն մը ուսման ու Ղե-
մարանին վերաբերեալ հաճութեամբ նոյն ընկե-
րութեան, որ ոգւով չափ աշխատելու յանձնառու
եղած է Ղեմարանին յառաջդիրմութեանը համար.
ահա նոյն բանախօսութիւնը ձեզի յիշեցի, որ և
դուք հաղորդէք լրագրիդ միջոցաւ համօրէն ազ-
գայնոց:

Ողջ լիւրժէք ՚ի տէր.

1849 Հոկտեմբեր 6
Ի Պարտիսարանի ամենայն
Հայր:

Կիւս

ՅԱԿԱԲ ՊԱՏՈՒՄԻԱՆ

ԲԱՆԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ

Չի կայ միտք մը, որ չի վիայեթ թէ ժամանա-
կին բերմանը նայելով, ուսմանը կամ գիտութիւնը
օգուտ պիտի չընէ աղէկ տղերքը. — աղէկ ապրիլ
ըստ ինչով կ'ըլլայ — վաստակ ունենալով. բայց
վաստակ ունենալու համար վաճառականութեան
կամ ձեռագործ արուեստի մը, և մասնաւոր թէ
ազգային թէ քաղաքական ոգիւն հարկութեան մը
ծառայելու է. և այս մասին աղէկ պիտեմք որ,
ուսեալ և հմուտ անձինք յաջող կ'ըլլան այն ար-
ուեստներուն կամ պաշտօններուն մէջ, ուր որ
կ'աշխատին: Բայց չափաւոր շահատիրութիւնը
մարդու աչքը մեծցնելով շատ հեղ սիրտը չի
տաքցնել գտնուած գործին մէջ, որ բաւականա-
սէր ըլլալով երկայնաժամ աշխատի. ուստի հիմա
ուսն գանգատներուն մէջ էն մեծը աս է, շահ չի
կայ՝ արուեստ չի մնայ, հարուստը կը վատնուի,
աղքատը անօթի կը մնայ, դաւ կընեն իսկ կարգաւ սոր-
վին Բնչ պիտի ընեն, ուսմանը մարդուն ան-
բուստ կուտայ մի:

Ըրգն ալ Ղեմարան բացիք՝ այդքան դպրոցներ
հաստատուել են, մեր դաւ կընեն ժամանակը
կ'անցնի, իրենք կը մեծնան, վերջն ալ շատ շատ վա-
ժապէտ մի պիտոր ըլլան, ըսող ազգակիցներինս՝
մեծ մեծ վնաս կուտան կոր աղբին արդարեւ, որ
աղքատը՝ աղքատութեան խորխորատին մէջ մինչեւ
գլուխը անցնի ընկղմի, հարուստը ուսմանը վը-
րոյ պաղ նայելով, սէր չունենայ Ղեմարանին կամ
դպրոցներուն վրայ, որ իր զաւակը ազգային Ղե-
մարանէն զրկէ, ու Ղեմարանէն կամ դպրոցներէն
ըլլալը լաւութիւններէն ազգը զրկիլ. — արտաձա-
ռըն Բնչ է, — հասկա այս ինչ եղբորը զաւակը Ղե-
մարանին մէջ յառաջդէմ դարգացու, աղքատ
աղքատը չի ցըցուց. մէկալ դպրոցներէն տղերք
եղան, բաւական ուսեալ են, վաստակ չունին:

Եւս անիրաւ տրտուները ազգակցոց տկան
ըն լեցնելով, աղբիս երջանկութեան դռները գո-
ցել ուղղ ապերձանիկ անձանց բաղձանքն Բնչ է՝
չեմ գիտեր: Օաւկիդ համար գանգատով տը-
տունը ընող բարեկամ, խելքը քեզ կանչէ. խորհե-
ազգէն վիճակը. ամենեւին լեզու չունին խօսելու
ազգիդ բարեբարութեանը դէմ. զաւակդ ուսմամբ
զարգանալու՝ և անոր բարի կրթութեանը համար
կը պարտաւորի աղքադ. անոր մարմնական ապրու-
տին ու ձեռագործին, ու շահ ընելուն համար ջա-
նալու բնաւ պարտաւորութիւն չունի:

Եւս բունին հոգը տղոցը ծնողացը կ'ընայ.
կամ երբ իրենք խելահաս ըլլան պիտի ջանան ի-
րենք զիրենք ապրելընելու. ինչու որ երկու ձեռ-
քը մէկ գլխու համար է կ'ըսենք:

Ղեմարանէն կամ դպրոցներէն ելան նէ՝ Բնչ
պիտի ընեն, ըսող եղբայր, քեզի կ'ըսեմ. Ղեմա-
րան ու դպրոցներ չըլլար, ու ազգասէր անձինք
անոր փոխ ի հոգ չի տանելին, ստակ չի մխի-
թնէ, զաւակդ Բնչ պիտի ըլլար նէ՝ ան ժամա-
նակին վրայ խորհէ՝ որ հիմակուան վրայ գոհ ըլ-
լաս. Ղեմարանէն դուրս եկած տղոցը ապրուստ
ձարել տալու խելքը իրենք ստացած կ'ըլլան, մէկ
տեղը չէ նէ, միւս տեղը, հոս չէ նէ՝ հոն, տոնքը
մէկ մէկ տեղ տեղաւորելու, կամ Եւրոպա ինչա-
լու կամ ուրիշ ինչ և ինչ յաջողութեան մը բող-
դը անոնց ոտքին տակը գլորուելուն անկողնա-
նիք:

Ուսեալ տղոցը Բնչ ընելքին վրայ տրտնջող
բարեկամ, հարեւաւոր անուստեմ տղոցը վրայ ին-
չու չես խորհիր, որ մինչեւ երբ աղքատութիւն ու-

ն Յիւրաքի այս փախտականներէն մէկը Մալ-
թա չի պիտի ելար, այլ միայն հանդիպելով ան-
ցէր պիտի Վէնետիկ երթալու համար՝ որ այն քա-
ղաքը պաշտօններուն դէմ պատերազմողներուն օգ-
նութիւն ընէ:

Վերջապէս Բնչ դժբաղդութիւն հանդիպե-
ցաւ այս փախտականներուն: Ինչաւ վտանգի մը
չեկան քանի որ նստեցին նստահանգստին մէջն էր
զգուշութեան ներքեւ: Ուղածունն պէս Բնչ փա-
ալ գացին Յունաստան ալ: Բնչ թող չի տուին
որ խուփութիւն հանեն Մալթայի մէջ. ահա-տա-
կէ ՚ի զատ բան մը չարին անոնց: Եւս համար լաւ
կուէր ինծի հետ միաբան կատարեալ հաճութիւն
ցուցուց Մալթայի կառավարիչին ունեցած վար-
մանըին:

Ողջ լիւր.

Ղեմ Ուսման:

Յ. Գ. « Կործեմ որ Մալթայի կառավարիչին
վարմանը օրէնքի դէմ բան է չի կրնար ըսել »:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. Եւս կեդրոնական ատենին
խորհուրդը (բլան) որ Պէտլին և Վէնայի մէջ
տեղ որոշուեցաւ և Լազրիան ալ ընդունեց:

1. « Գերմանացի կառավարութեան մէջ տեղ
կայսերութեան նախարարներուն հետ միաբան կեդ-
րոնական նոր կարողութեան միջոց մը պիտի հաս-
տատուէ և այս կարողութեան երաստաններն ալ Բը-
րուսիային և Լազրիային ձեռքը պիտի ըլլան մին-
չեւ 1850 մայիս 1:

2. Եւս միջոցին վաճառք այն պիտի ըլլայ՝ որ
գերմանական դաշնակցութիւնը իրենք մէկ անու-
ծանելի միութիւն մը պահէ Գերմանիայի բոլոր
երկրներուն հետ:

3. Եւս միջոցին մէջ Գերմանիայի սահմանադ-
րութեան գործը երկրին ազատ կարգադրութեա-
նը պիտի ձգուի:

4. Թէ որ միջոցը լրանայ ու դեռ բան մը չի
գործուի, ան ատենը կեդրոնական կառավարու-
թիւնը ժամանակ մըն ալ պիտի շարունակուի:

5. Կայսերութեան մէկ յանձնարարական ատ-
ենը պիտի ըլլայ չորս անգամ բաղկացած, որոնց
երկուքը Լազրիայի կողմէն պիտի ընտրուին, և
երկուքն ալ Բրուսիայի կողմէն. և այս ատենան
Լազրիայի նախագահութեամբ պիտի կառավա-
րէ նախկին ազգային երեւելեաց ժողովքին մաս-
նաւոր խորհրդարանին գործերը, և դաշնակցութե-
միւս կառավարութիւնները այս յանձնարարական
ատենան պիտի մէկ մէկ երեսփոխան խաւրեն:

6. Կայսերութեան յանձնարարական ատենանը
միայն իւր հրամանագրին պատասխանատու է:

7. Կառավարութիւնը իրեն հաճութիւնը վե-
րջիչեալ առաջարկութիւններուն տալուն պէս կայ-
սերութիւնը իւր իշխանութիւնը պիտի յանձնէ
Լազրիայի կայսեր և Բրուսիայի թագաւորին ձեռ-
քը »:

ՌՈՒՍԻԱ. Բալթիկ սեպտեմբեր 15 ին այս-
պէս կը գրեն ռեֆօմ ալման անուն օրագրին:

« Հիմակուան քաղաքական գործերուն վրայով
ըլլաւ լիք խօսակցութիւններուն ամէն ալ ըմբռ-
ցաւ Վարսովիայի մէջ: Տէրութեան պաշտօնեցո-
ւներուն գրեթէ բոլորն ալ Նիկողայոս կայսեր հետ
Իթէնուպուրի գացին, բայց Լազրիայի ու Բը-
րուսիայի գեսպանները իրենց երկիրը գացին: Եւս
անձանց խօսակցութեան երեւելի նիւթը սա էր, որ
որոշուեցաւ որ Հունգարիային յաղթութեանէն ե-
տեւ Լազրիան ալ խաղաղութեան պէս Ռուսի գու-
ղերը պիտի քաշուին Լազրիայի հողերէն, ինչպէս
կ'ուզեն Լազրիայի տէրութիւնները օգոստոսի 15
յայտարարութեանը համեմատ: Եւս որ կ'ըսեն
թէ Ռուսիան ըրած ծառայութեանը փոխարէնը
կ'ուզէ Լազրիայէն՝ խաբուած են, որովհետեւ
բաւական գոհ եղած է արդէն Ռուսիան քովն նո-
րածին հասարակապետութեան մահը տեսնալով:

« Ռուսի դոքը չի պիտի երթայ նորէն ներքին
Ռուսիայի մէջ, այլ պիտի կենայ Բալթիկ ու Վո-
լինի, ինչպէս որ անցեալ տարի կեցեր էին: Բա-
ղաքական պատճառները զօրաց չի ներքէ հեռանա-
լու: Տակաւին չորոշուեցաւ թէ ձմեռը սաստկա-
նայ նէ, զօքը բանակը պիտի կենայ, չէ նէ քաղա-
քը ու կ'ընդերը պիտի ցրուին բնակելու: Եւս
այսչափ մը կը հասկըցուի որ մինչեւ հիմա Ռուսի
բանակին վրայով խօսուածք իրաւ է եղեր, տակա-
ւին զօրաց ինչ կերպով բանակելուն վրայ անգամ
որոշում մը եղած չէ »:

մար, իսկ լաւ Բալթիկ թօնին խորհուրդը գը-
լովին հակառակ էր. այն կ'ուզէր որ ընդունուին
այն փախտականները որ Հռոմայէն Եւրոպայի հիւ-
պատոսին ստորագրած անցագիրը ձեռքերնին ունե-
նալով Մալթա եկեր են: Եւս ալ կ'ըսեն որ Ղեմ
Ուսման կարծիքը համեմատ է լաւ Բալթիկ թօնի
նի կարծեացը այս խնդրին մէջ: Բայց մէկ քանի
նամակ ալ ասոր հակառակը հաստատելով կ'ըսեն՝ որ
Ղեմ Ուսման Մալթայի կառավարիչին ըրածին հա-
նած է:

Եւս Հիւսին մէկ նամակը որ Ղեմ Ուսմանին
կը գրէ:

« Խորհելով որ այս անգին փախտականները թե
որ քաղաքին մէջ անհանգստութիւն մը խօսեան նէ՝
կառավարութիւնը բաւական ուժ ունի անոր դէմ
դնելու: Եւս համար Մալթայի կառավարութիւ-
նը այս խնդր փախտականներուն աստիճանաւ
թիւն ընելու էր, մուսաւր չէր որ ասոնք քաղա-
թեամբ պաշտպանեցին քաղաքավարեալ տէրութե-
յարգած սահմանադրական օրէնքները և Հռոմայի
ազատութեանը համար դիւցազնական կործանութի-
նէր ցուցուցին:

« Եւս տէրութեան արտաքին քաղաքականու-
թեանը վրայով թէ հիմակուան և թէ անցեալ ժա-
մանակի մէջ եղած բիւրաւոր կարծիքներուն դէմ
մէկ անանկ կանոն մը ունինք՝ որ անփոփոխ մնացեր
է և ընդհանրապէս ընդունուեր և պահուեր է.
այն է՝ մարդասիրութեամբ ընդունել որ և իցէ փա-
խտական՝ աստիճանին երկրին պատճառին չի նա-
յելով: Եւս ցաւելու բան է որ այս պարագային
մէջ այս կանոնը չի պահուեցաւ և մէկ պաշտօն-
եայի մը վարմանը նախատինք եկաւ մեր մար-
դասիրութեանը՝ և անանկ պաշտօնեայի մը համբա-
ւայն, որ տէրութեան էն մեծ ուժերուն մէկը անոր
ձեռքն է:

« Պ. լաւ, կը յուսամ իմ մասնաւոր ժողով-
քին անգամներով որ կառավարութիւնը չընդուն-
ներ իւր Մալթայի կառավարիչին ասանկ մէկ վար-
մանը աշխարհքին հասկըցունելու համար թէ՝
Եւրոպայի իւր այսչափ տարեւան ազգային ընդա-
բոյս մարդասիրական բնութիւնը կորստուցեցած
չէ »:

Ղեմ Ուսմանին պատասխանը:

« Պարսն. օգոստոսի 31 ին ինծի քրած յարգապա-
տիւ նամակդ ստացայ: Եւս բաւական չեմ հաստատած
մեր մասնաւոր ատենին նախագահ ըլլալով ինծի
իմացունել կ'ուզեմ որ Հռոմայի երկրին խաղաղացի
փախտականներուն օգտապատեմութիւն ընելու պար-
տաւոր է Եւրոպային, ասոր համար Մալթայի կա-
ռավարիչին վարմանը ընդունել չէ:

Եւս Կուէրին Մալթայի կառավարիչին վար-
մանը վերաբերեալ գրեթէ ամէն ալ խաւրեց
ինծի: Բայց և այնպէս փախտականաց մարդասի-
րութիւն ցուցունել անոնց տեղ տալ պատասպար-
ուելու մեր երկիրներուն մէջ պէտք է:

« Հաճեցէք ինչէն որ 1848 ի փետրուար ամսոյն
Գաղղիայի խռովութեան առիթով երբոր դուք ին-
ծի հասարակաց խորհրդարանին մէջ խնդիր մը ա-
ռաջարկեցիք նէ, ես խօսեցայ այս մեր պատուա-
կան սովորութեանը վրայով և յայտնեցի միտքս որ
փախտականաց ապստամբարան ըլլալու է Եւրոպային:
Եւս ձեզի կրնամ մէկ մէկ ցուցունել որ այսօր Եւր-
ոպայի մէջ ամէն աստիճանէ, ամէն երկրէ ամէն
պատճառով փախտական մարդիկ կան: Եւս մէկ
ապացոյց մըն է որ անգղիացիք իրենց այն աղիւ-
սաւորութիւնը պահած են անկորուստ:

« Բայց և այնպէս Մալթայի կառավարիչը մը-
տածեց որ թէպէտ Հռոմայի փախտականները (ու-
րոնց շատը հռոմայեցի չէին) անվտանգ կրնան շա-
րունակել իրենց ձամբան դէպ ՚ի Եւրոպա, բայց
անոնց Մալթա նստելուն երաշխաւորութիւնը չէր
կրնար իւր վրայ առնել: Եւս համար անոնք նա-
ւին մէջը կեցան որ զանոնք տասր տասն և հինգ ա-
ւուր մէջ հոն բերաւ, իսկ ինչի մարդիկ հիւանդ
և փոքր տղաքները կղզին կըցան մանալ կառավարի-
չին հրամանաւր:

« Նաք է որ խելամոռ ըլլաք որ անցեալ տա-
րի քանի քանի ընկերութիւններ հաստատուեցաւ
ասոնց անգին խռովութիւն հանելու համար: Եւս
անոնցմէ երեքմէ փոքրի տեսնուեցան, երեքմէ Պէտ-
լին, երեքմէ Պատ և անոնց մեծագոյն մասն ալ
Հռոմ էր:

« Մալթան ասանկ հանգարտութեան մէջ, ա-
սանկ բարեկարգութեան մէջ ըլլայ ու՝ մարդուս
սիրտը ասանկ որ ասանկ խռովացող մարդիկները հոն
մանան բաղմութեամբ: Եւս մտածելու ըլլանք
նէ՝ սա ալ կայ՝ որ Մալթան լաւ տեսնուեցաւ շատ տար-
բերութիւն ունի իւր բնակչաց կողմէն:

« Եւս ինչպէս Պէտլին ու Պատ ժողովուրդը
գրգռեցին ապստամբելու նէ, անանկ ալ Մալթա-
յին մէջ կրնային գրգռել ժողովուրդը:

անգործութեամբ ազգին՝ ու քու վրադ պիտի ծանրանան. ուսմունքը քան զարուեստը անարգ բռնակցութեամբ հետեւողներուն գայթակղեցուցիչ ծայր տարբեր, ժամանակակից երկար երկար արուեստի ծառայող՝ ու հիմա արուեստին չանցնողներուն թիւը չի խորհրդանշում. որչափ անգործ մարդիկ մնացին առանց գրել կարգալ գիտնալու. գիտէ՞ս աս ձեռ վրէժին ծոցը մնացած մարդոց որչափին բաղդը բերաւ շահելու՝ ասորուստ գտնելու միջոցը, ու իրենց կարգալ գրել չի գիտնալուն համար անպիտան եղան իրենց բաղդը ստանալու։ Վիժակն, բաղդով ունեցած հարստութիւններն կարողընդունողները՝ որչափ ցած գործքերու ակամայ խնայարհեցան անուս ըլլալուն համար. ըստներու օրինակ վնասողութեամբ անգործութեամբ անգործութեամբ չափերնին դառնալով շատերը պիտի տեսնան։

Հիմարանին ու գարսնեան վրայ նստած ելլած անգործ լեզու երկրորդներու գլխաւոր չլլալուն քու տղեկ տղայակիցներու գլխաւոր տեղեկը, որ զաւակներն ուսման հետեւցնեն ու քիչ շատ իրենց արուեստին ծառայեցնեն, որ անգործ սրկիւյ չի չըլլին, ուրիշ ամէն չարիք կը դործանան, ու կ'ըլլան ծանր նախատիք տղայոցն երեսին։

Հարա այն խելքէ չանցած արուեստը մը թողնելը, որ զանազան արուեստաւորի բերնէ լրացած է, թէ իմ տղան ուսմունքը սորվի նե, ինչու ըլլայ ուստականի, գերծակ, գարբին, ձուգարծ, հիւսն, որմաղի, ծեփորար, նաւալար, և այլն. չեմ գիտեր ինչ ըսել կ'ուզեն աս խօսքով, միթէ ուսմունքը գիտցող ու հմուտ երիտասարդ մը աս արուեստներէն մէկը գիտցած ըլլայ նե, անարգ մի կ'ըլլայ. թէ որ ասանկ կը կարծեն, սխալ է. վն դի արուեստը մարդը անպատիւ չընէր. մարդը անարգ ու անկիրթ ընողը՝ տղէն ու անբարի վարքն է։

Ինչուսով հարց մը տղին իր արուեստը սորվելընէ չուզէր նե, ինքը արուեստակիցներէն ետեւ մնացեր է անձրիւ ըլլալով, ու իր արուեստին կա նոններուն յառաջանալուն խելք չէ թափեր, իր գործին զգաստ է եղեր, շահը կամ ծախքը կարգին չէ կրցեր գնել, վասն որ կը կարծէ թէ՛ ուսեալ տղան ալ անանկ խելք սորի ըլլայ. բայց ուսումնական տղայ մը իր հօրը արուեստը չուզէր սորվիլ նե, խելքը բայ է, կը ծաննայ իր հօրը տեւ ուսում արուեստաւոր մը ըլլալուն՝ յառաջադիմութիւն չունենալը իր արուեստակիցներուն մէջ, վասն որ կը ծանր ծանր կը թուի, կուզէ լաւագոյն միջոց մը գտնել. որով իր հօրը վնասէն գերադասեց թիւն մը ստանայ. գովելի փախար է, թէ որ ծարեց՝ գտաւ նե. ինչու որ ասանկներն ալ կան։

Իսկ եթէ հօրը արուեստը ժամանակին սորվեցաւ նե՝ բաւական ուսել ըլլալուն՝ որ կարծիք դառնայ նե՝ այն նուստ արուեստ կարծածը, իրեն չափաւոր յաջողութեան դուռ մը կ'ըլլայ։ Արուեստեւ յիշեալ արուեստները գիտցող մը՝ չաւա մէկ ժամանակ մը անօթի մնալու չէ՝ քանի որ աշխարհս իր բնականութեամբ կը կենայ, որ մարդուս կենացը և ամէն ազգի համար հարկաւոր արուեստներ են։ Բայց այս արուեստներուն մէջ յառաջողեմ ըլլալուն համար, թուաբանութիւն, լիարժեքութիւն, լեզուագիտութիւն, և այլն՝ ունեցող տղաքը ամէն ժամանակ կը յարմարին, վասն որ աս արուեստներուն բուն ներքին յատկութիւնները, ու օգտութիւնները հասկնալու՝ սորվելու համար զանազան գրքեր կան։ Ինչպէս Վաղդիւրէն, Վաղդիւրէն, զանազան ուսեալ տղայն կրնայ կարգալու, և ըստ բաւականին արուեստը ծաղկեցնելու. տես ան ժամանակը՝ ինչպէս կը վստորի, ինչպէս աղէկ կ'աղբի։

Իսկ եթէ նաւալարի մը տղայ, ծովուն քովտանքը ժամանակին անցնելով, պիտի ըլլայ անկիրթ նաւալար մը. բայց խելահաս նաւալար մը իր տղան գարցող գնելով, ան ալ ջանաց ըստ բաւականին տրու վնասը՝ եղաւ գաղղիագէտ կամ անգղիագէտ. ժամանակը անանկ բերաւ՝ որ անձար մնաց ու հօրը արուեստին մտաւ՝ եղաւ նաւալար մը. բայց հօրը պէս մի կ'ըլլայ, իր նաւակին մէջը քանի քանի անգղիացի, գաղղիացի պիտի ընդունի, ու անոնց հետ խօսակցելով իր ուսեալ ըլլալը ծանցնեն նե, որ չափ յառաջանալու յարմարութիւն ունենալը ըսել հարկ չէ. պարզ օրինակով մըն ալ կրնամ հասկըցնել. նաւալարներէն գիր մը գրել գիտցողը նաւալարներուն վարպետութիւն եղած է, և սրտ ուսաւոր կը համարվի իր արուեստակիցներուն մէջ. աս էն պատիւն է՝ վասն որ նաւապետ ալ կրնայ ըլլալ. ասանկ նաւապետի արուեստը մը յառաջանալու յոյս կայ, երբ արուեստաւորը ուսեալ է. հապա ուրիշ արուեստաւորներէն որչափ յառաջադիմութիւն կը յուսացվէ՝ թէ որ ուսեալ ըլլային։ Վասն որ ուսեալ կամ անուս արուեստաւորներուն տարբերութիւնը մէկ մէկէ խիստ շատ է. բայց ուսմունքն է որ արուեստը ու արուեստաւորը յարգի կ'ընեն. օակայն ուսողութեան հետեւող տղայն

առանց ինքնահաւանութեան կամ ամբարտաւանութեան ըլլալու է. միտքը գնելու չէ՝ թէ ինքը սորվելով մեծ մեծ գործերու մասնէլու է, երեւակայական մեծութիւններու հասնելու է. սորվող տղան խորհելու չէ՝ թէ ես նաւալար, գարբին, գերծակ ըլլալու արժանի չեմ. հապա իր մտքը լուսաւորելուն, հանձար ստանալուն պիտի աշխատի, և առանց գիտնալութեան իր վնասին հետ մեծաւոր արուեստի մը ծառայելը անարգութիւն մը չէ իրեն, ժամանակը յաջողէ նե այն արուեստին մէջէն կրնայ յառաջ անցնիլ, ուսողութիւնը աղբաւորն տղան պատուաւոր կ'ընէ, չէ թէ արուեստը. ուստի նաւալարին, գարբինին, հիւսն, զաւակները թէ որ խորհին հօրենսն արուեստին չի մանելու, ուրեմն թող խորհին ալ թէ ինչու ունոնց զաւակները ծնան. արժան էր որ աղնուականի զաւակ ծնէին, հապա թէ աղբաւոր արուեստաւորի մը զաւակ ըլլալը ինչպէս որ անարգութիւն չէ, անանկ ալ աղբաւոր արուեստաւորի մը ուսեալ զաւակը ըլլալով, նոյն արուեստը մանելը՝ անարգութիւն բնական չէ. աս ըսելով ըսել չեմ ուզել թէ արուեստաւորին զաւակը անուական գործի մէջ չի մտնէ, աշխատեցաւ ծարեց՝ կամ բաղդը բերաւ նե, անկեց աղէկ բան չիկայ. ինչու որ կը լսենք ու կը տեսնենք թէ որչափ աղբաւոր արուեստաւորներու տղաքը յարգի ու քաղաքաւոր անձներ եղեր են, ու նոյն արուեստին մասնաւորներուն ալ գեղ կը յիշվին (ինչպէս՝ գարբիւրէն, սախայեան, որ վաճառ, համալեան) որոնց հետ միշտ ուսեալ տրուելով, բարեկամութիւն կ'ընեն։

Բայց թէ ասանկ բարդի մը չի հանգիստեցնէ, իր հօրը արուեստը սորվելով ալ զենքը կրնայ յառաջացնել, ինտոր որ անուս գարբինի մը տղան գարսնի մը մէջ բաւական սորվելէն ետեւ, շատ գահութեամբ իր հօրը արուեստին մէջ մտաւ, վստահանալով որ իր ընդունալութեամբ ու հիմարութեամբ հօրը արուեստը կրկնապատիկ պիտի յառաջացնէ։ Վասնի ալ ասիացի երիտասարդին մէկը խել մը տարի յառաջ Վօրիս գալով ձեւաբանութիւն սորվեցաւ, աւուրչեքով հոս հոն կը բաւէր ու յառաջադիմութիւն մը չունէր, գարծմը ձեւ գեց ասորուստ մը չափ, գարցող մը մտաւ սորվեցաւ. բերականութիւն, թուաբանութիւն, գեղաց նաւակն իր արուեստը բանելու. քիչ ժամանակէն վերջը ինչպէս յառաջացաւ ու պատուաւոր եղաւ. քաղաքի տուն մը գնեց՝ ընտանեաց տեղ եղաւ, և ինքը շատ բարեպաշտ անձ մըն էր։ Արուեստեւ ուսեալ արուեստաւոր մը՝ անուս բաղդաւորէն լաւագոյն կը համարվի, ահա ուսեալը իրեն բաղդը կրնայ ծարեւ անուսը իր բաղդը շատ հեղ կրկնապատկեն, գիտունը ամէն տոնն բաղդաւոր չըլլայ ալ նե՝ մինչև իր վախճանը թշուառ չի մնար. բայց անպէտք բաղդաւոր ըլլալով ալ չի գտնար իրենեացը մէջ վայելչութիւն մը, և իր վախճանը թշուառ եղած շատ կան։

Աւրեմն գարծեալ կ'ընեմ, որ ազգին պարտաւորութիւնը մինակ ազգային տղայը բարեկրթութեանը ու ուսողութեանը համար գարսնեանը ու ձեւաբանին ու ժողովն է. ու անոր մէջ հաստատուած ուսմունքները՝ այսինքն, հայկաբանութիւնը, թուաբանութիւնը, աշխարհագրութիւնը, լեզուագիտութիւնը, ուրուագրութիւնը, կրկնապատկը, և այլն, անշուշտ ամէն արուեստի չէ նե՝ մէկ մէկ արուեստի լաւ յառաջանալուն օգտակար պիտի ըլլան, և ոչ թէ ուստող տղայը ամէն մէկուն արուեստ կամ արուեստ ծարեւ, ինչու որ մէկ մարդուն խելքը գլուխը ըլլայ նե, իր ծարը ինք հոգալու կարող կ'ըլլայ. իսկ հարկաւոր պարտաւոր գլուխներ և ոչ մէկ օգուտ մը կրնան ունենալ. անանկ է նե ծանցեցէ Հիմարանին յարգը, խնայեցէ ձեւ զաւակներուն, թէ որ աս կերպ արուեստներ, ան կերպ գանգաւորներ կ'ընէք, իրաւունք չի ծանցալով՝ արգարութեան գէմ կ'ընէք, ուստի կը վախճամ թէ Վստուց մեղի որւած աս բարեպաշտ յաջողութեան յարգը չի գիտնալը նե, նոյն իսկ արգարութիւնը վրէժիլը գիր ըլլալով, ունեցածնիս ալ ձեւաբանութեան խել, ինչու որ Վրիտեաւն մերոյ խօսքն ալ հոս կը նայի՝ որ ունիցի՝ տացի և յաւելցի, և որ ոչն ունիցի՝ և զոր ունիցին, բարձցի ի նմանն ։

Երբ ինչպէս ուզենք որ ընէ աղբը. միթէ աս մէկ մէկերուն հաճոյքը կրնայ շահելու, ոչ ուրեմն մենք ըլլանք կամակից ազգին գիտաւորութեանը, որ ուսմունքը ծաղկեցնել կը նայի. ձեւաբանութեան եկամէն չափ ամէնք ալ անոր օգնական գտնովքնք որ մեր ազգին տղայը բարեկրթութեանը կ'աշխատի անգագար. ու ասանկ բարեպաշտ անհատներ իմաստութե յարգը ծանցող Սոլմոն Վարդիւր Մէքիտ Խան թագաւորի մը օրով, յոյսն ու համբերութիւնը մեր սիրտերը միայն զօրացնեն. որ ամէն ուզածնիս ժամանակին տեսնանք ու վայել

ինքը։ Դամանակիս գտնուած աղբաւոր տղայ համար ահա ծրի կարգաւորեալ գարսնեան. կարողներուն տղայը համար ահա Հիմարան, որուն այս երրորդ տարուստն անաշուքնութիւններուն ներկայ ըլլալով թէ ազգայինք՝ և թէ ուրիշ ազգէ հմուտ և անգղեանի անձինք՝ իրենց հաճութիւնը ստորագրութեան հանգիստին, ու հանգիստանալուն տուրք վկայութեամբ արգին բոստ աշխատութիւնը և ծախքը անուէն չըլլալուն մեղի միայն չնորհապարտութիւն մը ընել խելքներին կը վկայէ։ Վստ ոյս անգամ ալ Հիմարանի ազգային ընկերութիւնը և աւսոր յարգաւոր ծար խորհրդակցութիւնը նորոգ սնորհներութեամբ ներքին բարեկարգութեանը փոյթ տալներով՝ կը ջանան որ յառաջ աշակերտելոյ ուսմամբ զարգանայուն. ուստի արժան համարեցաւ որ Հիմարանի ուսմանց կարգը դրուած՝ կրկնապատկ վաճառակոնութեանը, որ չորրորդ տարին պիտի ըսկընէր հիմնական սկսեն. որ արդէն ծանօթ է աղբիս, որուն նման գեղեցիկ և հարկաւոր ուսմունք չիկայ թէ վաճառակոնի թէ արուեստաւորին, ու իմ վնասեւ մարդ չիկայ որ թէ գործի մը կամ աւուտութի մը մէջ է, աս ուսմունքին կարօտ չըլլայ մանաւանդ որ աղբիս մէջ վաճառակոնութեան պարտաւոր բաւական անձինք կան թէ պոլսեցի թէ ասիացի, ասոնք ամէնք ալ կը փախարին աս ուսմունքը ծաղկեցաւ. ինչու որ շատերը ասանկ հաշուեցող բռնող երիտասարդներ կը փնտռեն։

Վստ աս կերպով յարգի խորհրդակցութիւնը երկու օգտակար բարութիւն բոստ կ'ըլլան ազգիս, մէկ մը որ ուսեալ տղայքը մէկ մէկ տեղ գտնելու ու բաւականապիտութեամբ շահելու տուրք չեն ըլլար. վասնի որ իրենց հիմնութիւնը զիրենք աշակերտ ընելով տու մարտկոնութեան մէջ գործնական աշխատութեամբ զանազան առուածութիւն հանգամանքներուն կը վարժուին, ու իրենց տիրոջը հաճելի կ'ըլլան ու յառաջ կ'երթան. երկրորդ՝ ազգիս մէջ վաճառակոնութիւնը ծաղկելու յանկուցող հարուստները ձեւաբանին պատրաստ գործիք մը ունեցած կ'ըլլան այս գործին մէջ վարժած երիտասարդները, որով իրենց փախարին կրնան հասնիլ, լեռնայի զանազան կողմերը տներ բանալով, ու անմիջապէս իրենց ապրանքները Վստային լեռնային, լեռնային Վստ, անցնել տալով, և բաւական շահելով, որով ազգիս ուսեալ տղայքը ամէն տեղ և ամէն ժամանակ իրենց ապրուստ գտնելու միջոց մը ունեցած կ'ըլլան։

Բայց հարկ ալ չէ՝ որ իւրաքանչիւր ուսեալ տղայ մի և նոյն գործին աշխատի կամ փախարի, ինքը իրեն յարմարութիւնը նոյնով զանազան գործի կամ պաշտօնի մասնէլու ջանք կրնայ ընել, կրնայ ըլլար եկեղեցական, ուրիշ տեղի մէջ և պատուական պաշտօն չըլլար, որ այս մասին աղբը աւելի կը փութայ ուսեալ եկեղեցականներ ստանալու՝ ուրոյցմով միայն հոգեւոր և մարմնաւոր յառաջադիմութիւն կարողացնելով (կրնայ ըլլար ուսողից, որով թուեալ ուսողութեամբ կարող կ'ըլլայ աւելի յարգ ունենալու՝ իրեն ունեցած մտաւոր կարողութիւնը և տաղանդը հաղորդել ազգայինոյ՝ որ շատ գաւառներու ու քաղաքներու մէջ տարածուած են, և ժիր ուսողիցներու կարօտ են. աս ալ յանկուսի մէկ պաշտօն մըն է, ու աղբին մեծ օգուտներ կ'ըլլայ թէ որ ինքզինքնին չի ծանցող մարդիկներ ուսեալ տղայը հիմնական անանկին չի լեցնեն, թէ վարժապետ մի պիտի ըլլաք. վարժապետութիւնը չիտեմք ինչ վնաս ըրած կ'ըլլայ այդպիսի ինքնահաւաններուն, որ վարժապետներուն պատուայն կը գալին անանկ պաղ խօսքով. աղբը վարժապետներուն յարգը գիտէ, ու կը ծանցնայ՝ որ ժողովն վարժապետաց անստ փախարինութիւն իրենալ ընելուն, այժմէ իր սրմին գահութիւնը թիւնը կը փոխանակէ. թէ որ ուսողութեամբ թիւնը նարգ բան մը եղած ըլլար՝ լեռնային մէջ երեւելի իշխանաւորները՝ ուսողից կամ գաւառու չէին ըլլար. երանի թէ մեր ուսողիցները հարուստ ալ եղած ըլլային ան ժամանակը ուսողութեան աղէկ բան չէր ըլլար։

Վրեմն ըլլալ նաեւ զանազան արուեստաւորներ, ու այն գործերուն մէջ շատ յաջողութեամբ գերադասեց իրենց արուեստակիցներէն, ու բարի օրինակ մը տալ հասարակաց որ անպատճառ իրենց զաւակը գարսնեանուն մէջ ուսման չի հետեւցնուցած, արուեստի չի տան, որ արուեստներուն մէջ ժիր ու յաջողակ ըլլան։

Վրեմն կը խոստովանիմ իրաւ ազգասէր ընկերութեան ջանքը, որ հասարակաց ուսման բերնէն լեռնով այսպիսի զուգեցող տրուածներ, ու ամէնեւին չի լրանելով՝ ազգին օգտին համար իրենց սեպհակոնեալ գործերուն հոգն ու զուգեցողութեամբ մէկիւր ձգելով, ազգին յառաջադիմութեան ու հասարակաց օգտակար եղած բարեւոյն միջոցները գրուելու և հաստատուել անընկճելի սիրով և ջանքով

